

УДК 347.53

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.56>

МІЖНАРОДНА ТА ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Клименко С.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології НА СБ України,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2629-2133>
e-mail: serklymenko@gmail.com*

Клименко С.В. Міжнародна та зарубіжна практика відшкодування шкоди за вчинення воєнних злочинів.

Наукова стаття присвячена дослідженню міжнародної та зарубіжної практики відшкодування шкоди за вчинення воєнних злочинів. У статті аналізують правові механізми та інструменти, що використовуються для компенсації жертвам воєнних злочинів у різних країнах Європи та світу.

Основна увага зосереджена на практиці міжнародних судів, таких як Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний Суд ООН, а також національним судовим інституціям, що розглядають справи про воєнні злочини. Вивчаються конкретні випадки та рішення, що вплинули на розвиток правозастосовної практики в цій галузі.

Одним із ключових аспектів роботи є аналіз міжнародних договорів та конвенцій, які регулюють питання відшкодування шкоди, включаючи Конвенцію про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства, а також Римський статут Міжнародного кримінального суду. Розглядаються різні моделі відшкодування, включаючи грошові компенсації, реабілітацію та інші форми відшкодування.

Стаття також досліджує роль неурядових організацій та міжнародних фондів у процесі компенсації жертвам воєнних злочинів. Аналізується ефективність різних підходів та механізмів, що застосовуються для забезпечення справедливості та відновлення прав постраждалих.

У роботі приділяється увага проблемам та викликам, з якими стикаються правозастосовні органи під час розгляду справ про воєнні злочини, а також перспективам вдосконалення міжнародного правового механізму захисту прав жертв. Дослідження базується на аналізі конкретних кейсів, судових рішень та нормативно-правових актів, що дозволяє зробити висновки про актуальний стан та можливі шляхи розвитку системи відшкодування шкоди за воєнні злочини.

Наукова стаття продовжує наукову дискусію щодо вдосконалення механізмів правового захисту жертв воєнних злочинів та забезпечення справедливості в міжнародному праві.

Ключові слова: воєнні злочини; відшкодування шкоди; Римський статут; Міжнародний кримінальний суд; збройний конфлікт; кримінальні правопорушення проти миру.

Klymenko S.V. International and foreign practice of compensation for war crimes.

The scientific article is dedicated to the study of international and foreign practices of compensation for war crimes. The article analyzes legal mechanisms and tools used for compensating victims of war crimes in various countries of Europe and the world. The main focus is on the practice of international courts, such as the International Criminal Court (ICC), as well as national judicial institutions that handle war crime cases. Specific cases and decisions that have influenced the development of law enforcement practices in this area are examined.

One of the key aspects of the work is the analysis of international treaties and conventions that regulate compensation issues, including the Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, as well as the Rome Statute of the ICC. Various compensation models are considered, including monetary compensation, rehabilitation, and other forms of reparation.

The article also explores the role of non-governmental organizations and international funds in the process of compensating war crime victims. The effectiveness of different approaches and mechanisms used to ensure justice and restore the rights of victims is analyzed.

The work pays attention to the problems and challenges faced by law enforcement agencies when handling war crime cases, as well as the prospects for improving the international legal mechanism for protecting the rights of victims. The research is based on the analysis of specific cases, court decisions, and legal acts, allowing conclusions to be drawn about the current state and possible ways of developing the compensation system for war crimes.

Thus, the article contributes to the scientific discussion on improving the mechanisms of legal protection for victims of war crimes and ensuring justice in international law.

Key words: war crimes; compensation; Rome Statute; International Criminal Court; armed conflict; criminal offenses against peace.

Постановка проблеми. Відбиття збройної агресії РФ, відновлення територіальної цілісності та притягнення до кримінальної відповідальності представників РФ, які вчинили воєнні злочини є важливим завданням діяльності усіх органів державної влади й справою усього українського народу. Збройна агресія РФ, супроводжується порушенням усіх можливих законів та звичаїв ведення війни, передбачених положеннями міжнародного гуманітарного права. Масові вбивства цивільного населення, жорстоке поводження з військовополоненими, примусова депортація громадян України та дітей, напади невідомого характеру, визначення об'єктів критичної інфраструктури та цивільних об'єктів військовими цілями призвели до значної кількості жертв серед цивільного населення та економічних збитків.

З огляду на це важливим питанням сьогодення є розроблення механізму відшкодування шкоди заподіяною воєнними злочинами вчиненими вищими посадовими особами та військовослужбовцями РФ. Ця тема є важливою не лише для України, але й для інших держав, що можуть постраждати від агресії чи збройного конфлікту та всього міжнародного співтовариства, яке прагне забезпечити дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Значний внесок у розвиток механізмів відшкодування шкоди зробили численні міжнародні організації, включаючи ООН, ЄСПЛ, Міжнародний Суд ООН (далі – МС ООН) та Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС). Проте кожна держава має свій унікальний досвід та підхід до відшкодування шкоди, що може бути корисним для розробки ефективних національних стратегій та вдосконалення міжнародного законодавства.

Дослідження досвіду іноземних держав у цій сфері дозволяє виявити як ефективні практики, так і проблемні аспекти, що виникають у процесі відшкодування шкоди жертвам воєнних злочинів. Аналізуючи різні моделі та підходи, можна зробити висновки щодо оптимальних шляхів забезпечення відновлення прав постраждалих. Наукове дослідження цієї проблематики сприятиме не лише покращенню національних систем правосуддя, але й зміцненню міжнародного правопорядку та гуманітарних стандартів.

Стан опрацювання цієї проблематики. Окремі питання дослідження механізму відшкодування шкоди воєнних злочинів піднімалися в наукових працях таких українських вчених, як: Н. Білянська, А. Бучинська, Л. Василенко, І. Голубенко, Д. Кравчук, Х. Марич, С. Яковлева та ін. Проте ця проблематика у національних наукових дослідженнях перебуває лише на етапі свого становлення і безліч питань ще не знайшли свого наукового обґрунтування.

Більш ґрунтовно ці питання досліджувались у наукових роботах зарубіжних вчених. Серед яких необхідно виокремити праці Хуан Е. Мендес (Juan E. Méndez), Гері Дж. Сімпсон (Gerry J. Simpson), Наомі Рот-Аріазон (Naomi Roht-Arriaza), Бет Ван Шаак (Beth Van Schaack), Марта Мінов (Martha Minow), Дайан Орендліхер (Diane Orentlicher), Марко Міланович (Marko Milanovic), Кетрін Сікінк (Kathryn Sikkink), Марко Сасолі (Marco Sassòli) та ін.

Мета дослідження – аналіз правових підстав та механізмів відшкодування шкоди завданої воєнними злочинами, іноземний та міжнародний досвід в цьому питанні.

Виклад основного матеріалу. Основними документами міжнародного гуманітарного права, якими передбачено обов'язок відшкодування шкоди у результаті вчинення воєнних злочинів є Додатковий протокол I (далі – ДП I) та Римський статут МКС (далі – РС МКС). Відповідно до ст. 91 ДП I сторона, що перебуває у конфлікті й порушує положення Женевських конвенцій I-IV Конвенцій (далі – ЖК) повинна відшкодувати завдані збитки, якщо для цьо-

го є підстави. Вона несе відповідальність за всі дії, що вчиняються особами, які входять до складу її збройних сил.

Стаття 75 РС (Відшкодування шкоди потерпілим) Суд установлює принципи, що стосуються відшкодування шкоди потерпілим або їхнім правонаступникам. При цьому відшкодування такої шкоди відбувається у порядку реституції, компенсації чи реабілітації.

У деяких випадках (наприклад неможливості винним сплатити компенсацію) Суд може виставити постанову про виплату суми в порядку відшкодування збитків до Цільового фонду для потерпілих (англ. Trust Fund for Victims (TFV)). Фонд було створено у 2002 року Асамблеєю держав-учасниць МКС, а в 2005 р. було прийнято положення про його діяльність та засновано Секретаріат фонду, штат якого було укомплектовано у 2007 р. [1]. Його основною задачею стала допомога жертвам геноциду, злочинів проти людяності та агресії шляхом надання відшкодування та допомоги.

Одним із успішно реалізованих проєктів Фонду є Програма відшкодування шкоди по справі Прокурор проти Жермена Катанги (англ. *the Prosecutor V. Germain Katanga*). Останнього вироком МКС 7.03.2017 було визнано винним у злочинах проти людяності та воєнних злочинах, включаючи вбивства, напади на цивільне населення, знищення майна та грабїж, вчиненні 24.02.2003 під час нападу на поселення Богоро в провінції Ітури, Демократична Республіка Конго [2].

Відповідно до рішення про відшкодування збитків, винесених Другою Судовою палатою МКС у 2017 р. [3] та підтвердженою апеляцією у 2018 р. було передбачено, що кожен з 297 постраждалих отримує символічну компенсацію у розмірі 250 доларів США, а також колективні репарації у вигляді надання житла, освітньої допомоги та психологічної підтримки. Оскільки Ж. Катанга був визнаний неплатоспроможним, Цільовий фонд мав забезпечити фінансування та реалізацію репарацій.

Відшкодування було здійснено у період з 2017 по 2023 рр. Про завершення відшкодування збитків Фонд повідомив Судову палату II у жовтні 2023 р. [4]. Це перший випадок, коли повністю завершено процедуру відшкодування шкоди, призначеної суддями за результатом розгляду справи у МКС.

Відшкодування шкоди завданої вчинення воєнних злочинів відбувається за результатами прийняття відповідних рішень як міжнародними судовими інституціями, так і за результатами рішень органів державної влади чи суду окремих держав. За даними Міністерства оборони Великої Британії остання виплатила майже 22 млн. фунтів стерлінгів у відшкодуванні 1471 претензій, що були подані громадянами Іраку про компенсаційні виплати за злочинну поведінку військовослужбовців Великої Британії під час їх перебування на території Республіки Ірак. Виплати стали можливими завдяки рішенням Європейського суду з прав людини 2011 році про незаконне затримання [5; 6].

У 2011 році Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) ухвалив два важливих рішення щодо дій британських військ в Іраку у 2003 році, які мали значний вплив на подальші компенсаційні виплати постраждалим. Так у справі Аль-Джедда та інші проти Великобританії Суд встановив, що Велика Британія порушила Європейську конвенцію з прав людини, не провівши належне розслідування обставин смерті іракських цивільних, вбитих британськими військовими під час окупації Іраку. Справа стосувалася загибелі шести мирних жителів Іраку в Басрі в 2003 р. П'ятеро з них, Хазім Джумаа Гаттех Аль-Скейні, Мухаммад Абдул Рідха Салім, Ханнан Махайбас Саддех Шмайлаві, Валід Саяй Музбан і Рід Хаді Сабір Аль-Мусаві, були вбиті під час військових операцій за участю британських солдатів. Шостий, Баха Муса, був заарештований і вбитий британськими військами на військовій базі. Сім'ї загиблих поскаржилися до Страсбурзького суду на те, що британська влада відмовилася провести незалежне та ретельне розслідування обставин убивств.

Суд відхилив аргументи, висунуті Урядом Сполученого Королівства про те, що, оскільки смерть сталася за межами Сполученого Королівства, вимога Європейської конвенції з прав людини щодо проведення незалежного та ретельного розслідування не застосовується [7].

Це рішення ЄСПЛ підтвердили зобов'язання Великої Британії дотримуватися прав людини у своїх діях за кордоном і призвели до виплати значних компенсацій іракським постраждалим від дій британських військових.

Аналогічні випадки мали місце і в США. Так, Стівен Дейл Грін, колишній американський солдат, був засуджений за зґвалтування та вбивство 14-річної Абеер Касім Хамза аль-Джанабі та її родини в Іраку. Судовий процес проходив у Федеральному окружному суді Західного округу Кен-

туккі. С. Д. Грін був засуджений у 2009 р. та отримав довічне ув'язнення без права на умовно-дострокове звільнення. Інші солдати, які брали участь у цьому злочині, були засуджені військовими судами (courts-martial) і отримали терміни ув'язнення від 5 до 100 років. Виплати компенсацій були частиною зусиль уряду США щодо відшкодування шкоди постраждалим родинам, хоча точні суми не були оприлюднені у публічних джерелах [8; 9].

Ще однією справою про відшкодування шкоди заподіяну військовослужбовцями збройних сил, що беруть участь у збройному конфлікті у результаті вчинення воєнного злочину, є справа Нуханович проти Нідерландів (*англ. Nuhanovic vs Netherland*) [10]. Ця справа стосується відповідальності Королівства Нідерландів за дії їхнього миротворчого контингенту під час різанини (*франц. massacre*) в 1995 році у м. Сребрениця. Х. Нуханович, перекладач миротворчого контингенту ООН (Dutchbat), подав позов проти нідерландської держави за смерть своїх близьких, яких вигнали з бази ООН, і які пізніше були вбиті силами боснійських сербів.

Судові процеси завершилися тим, що Гаазький апеляційний суд у 2013 р. визнав, що Королівство Нідерландів частково відповідальні за смерть родичів Х Нухановича, оскільки вони не забезпечили належного захисту для цивільних осіб, що знаходились під їх опікою. Суд зобов'язав Королівство Нідерландів виплатити компенсацію Х. Нухановичу.

Цей кейс має важливе значення для сучасної практики правозастосування норм міжнародного гуманітарного права, адже стосується питань відповідальності міжнародних миротворчих контингентів за дії, які можуть призвести до порушення міжнародного права та прав людини.

Цікавим в контексті розгляду практики відшкодування шкоди є і кейс Республіки Ірак, яка взяла на себе зобов'язання відшкодувати шкоду жертвам воєнних злочинів вчинених бійцями ІДІЛ, яким її військовослужбовці не змогли завадити і не надали належного захисту.

2.03.2021 Парламент Республіки Ірак прийняв Закон «Про виживших жінок Єзидів» [11]. Основною метою цього Закону відповідно до ст. 2 та ст. 4 є забезпечення жінок-езидок, туркменської, християнської та шабакської національностей, дітей жінок-езидів, які пережили викрадення бойовиками ІДІЛ, а також езидів, туркменів, християн та шабаків, які вижили після масових вбивств влаштованих бойовиками ІДІЛ компенсації – фінансової й моральної, реабілітації та інтеграції у суспільство.

У травні 2022 р. програма UNITAD, що фінансується Державним департаментом США, скликала другу конференцію високого рівня, присвячену міжконфесійній заяві щодо жертв ІДІЛ і тих, хто вижив, де понад 40 релігійних лідерів поділилися стратегіями пошуку справедливості та спільної роботи над запобіганням майбутнім звірствам. Державний департамент надав фінансування організації ООН Habitat в Іраку, яка зареєструвала понад 14 500 претензій на житло, землю та майно езидських сімей. UN Habitat та Міністерство юстиції Іраку тісно співпрацювали з Офісом прем'єр-міністра Іраку над юридичним указом, який формалізує визнання прав на землю членів езидської громади та оновлює свідоцтва про поселення до повних прав на землю, які Рада міністрів Іраку видала в грудні 2022 р., надавши езидам право власності на їхні будинки та землю в Санджарі [12].

Водночас процес відшкодування шкоди завданої вчиненням воєнних злочинів доволі часто має складнощі для позивачів в отриманні позитивного рішення.

У Стокгольмі станом на 2024 рік відбувається найбільший судовий процес в історії Швеції, в ході якого двох колишніх представників шведської нафтової компанії звинувачують у пособництві та підбурюванні до воєнних злочинів. Судовий процес є найбільшим в історії Швеції. Після 10-річного розслідування у 2021 р. Яну Лундіну та Александру Шнайтеру було пред'явлено звинувачення у пособництві та підбурюванні до воєнних злочинів на території сучасного Південного Судану. Повідомляється, що загалом 12 000 людей було вбито та 160 000 переміщено, оскільки військові та озброєні групи ополченців Судану атакували села та міста, щоб захистити Lundin Oil [13].

Вперше в історії керівництво транснаціональної компанії постало перед судом у європейській країні, щоб відповісти на звинувачення у нібито співучасті у воєнних злочинах при веденні своєї бізнес-діяльності.

Окружний суд Стокгольма в листопаді 2023 р. постановив, що позивачі у справі Lundin Oil не зможуть подати позов про відшкодування збитків у кримінальному процесі. Рішення про розділення цивільних і кримінальних позовів ґрунтувалося насамперед на трьох основних аргументах: адвокат позивачів подав до суду свої вимоги про відшкодування збитків лише за три тижні до по-

чатку провадження; провадження у справі буде значно відкладено, якщо позовні вимоги не будуть поділені, частково через неадекватність поданих вимог про відшкодування збитків (Суд вказав на той факт, що вимоги про відшкодування шкоди ґрунтуються на різних обставинах, які не згадуються в описі злочинних діянь в обвинувальному висновку або при викладі фактів обвинувачення); вимоги про відшкодування збитків посилаються на законодавство Судану, яке має бути додатково проаналізоване, перш ніж можна буде пред'являти вимоги про відшкодування збитків.

Крім того, Суд висловив занепокоєння тим, що стороні захисту має бути виділено значний додатковий час для того, щоб вона підготувала своє спростування вимог позивачів.

Суд вважав, що розгляд справи буде відкладено приблизно на один рік, якщо позови не будуть розділені і постановив, що цивільні позови слід розглядати окремо.

Це рішення мало три основні наслідки для потерпілих:

1) позивачі втрачають можливість обирати місце, куди будуть подаватися позови про відшкодування збитків. При відокремленні цивільного позову від кримінальної справи суд, який розглядає кримінальне провадження, зберігає за собою право також розглядати цивільний позов. Якби цивільні позови з самого початку подавалися індивідуально, позивачі мали б можливість обирати між кількома можливими судами, що мають юрисдикцію;

2) оскільки позови про відшкодування шкоди тепер розглядатимуться в цивільному судочинстві, процесуальні норми, що регулюють провадження, матимуть цивільний характер. Це означає, що потерпілі повинні взяти на себе ризик оплати судових витрат відповідача. Також можна очікувати, що судові витрати для самих потерпілих зростуть, оскільки сторона обвинувачення більше не несе основної відповідальності за розслідування обставин справи.

Відповідно до § 1 Закону «Про обов'язок іноземних позивачів забезпечувати судові витрати» (*Швед - lag (1980:307) om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader*) [14], якщо іноземний громадянин, який не має постійного місця проживання в цій країні, або іноземна юридична особа бажає подати позов до шведського суду проти шведського громадянина або проти шведської юридичної особи, позивач повинен надати забезпечення позову, які зобов'язаний оплатити у вигляді прийняття остаточного рішення у справі. Ян Лундін стверджував, що позивачі у цій справі повинні внести по 500 000 шведських крон кожен як заставу за його незавершені судові витрати.

На думку захисту постраждалих осіб ці наслідки серйозно вплинуть на здатність позивачів вимагати відшкодування шкоди. Обов'язок позивача внести значну суму грошей як заставу судових витрат відповідача на практиці робить право на справедливий судовий розгляд ілюзорним, а отже, суперечить праву на справедливий судовий розгляд згідно зі статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Цей вердикт показує систематичні труднощі, які можуть виникнути, коли жертви з-поза меж ЄС домагаються відшкодування за злочини, які вимагаються під універсальною юрисдикцією [15].

Ще однією правовою перепоною для отримання компенсаційних виплат жертвами воєнних злочинів є зловживання правом юрисдикційного імунітету.

Відповідно до Конвенції ООН «Про юрисдикційні імунітети держав та їх власності» від 2 грудня 2004 року [16] держава забезпечує імунітет держав, шляхом утримання від здійснення юрисдикції у своїх судах у справах, порушених проти іншої держави (ст. 6). Держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції у провадженні в суді іншої держави, якщо вона прямо дала згоду на здійснення цим судом юрисдикції щодо такого питання, на підставі міжнародної угоди чи письмового договору (ст. 7).

Так у січні 2021 р. Центральний окружний суд Сеула Південної Кореї зобов'язав японський уряд виплатити 100 мільйонів вон (приблизно 91 000 доларів) збитків кожному з дванадцяти позивачів у справі *Хі Нам Ю проти Японії* [17]. Позивачами в цій справі були колишні корейські жінки, які в підлітковому віці під час Другої світової війни перебували у сексуальному рабстві японських військових для надання їм сексуального «комфорту» (англ. Comfort Women) та зазнали зґвалтувань, побиття й тортур. Всього за підрахунками було від 100 000 до 200 000 таких жертв з Кореї, Китаю, Філіппін та інших територій, що перебували під контролем Японії.

Японський уряд офіційно визнає, що жінки стали жертвами сексуального рабства, утім рішення суду засуджує з огляду на порушення юрисдикційного імунітету Японії. Аргументи Японії ґрунтуються на прецеденті підтверженому МС ООН у справі Німеччина проти Італії у 2012 р. [18].

Справа виникла через позови громадян Італії проти Німеччини, які вимагали компенсації за злочини, вчинені під час Другої світової війни. Італійські суди винесли рішення на користь позивачів, що викликало протести Німеччини, яка стверджувала, що вона має право на суверенний імунітет і не повинна бути притягнута до суду в Італії за дії, вчинені під час війни.

МС ООН у своєму роздільному рішенні зазначив, що суверенні держави мають право на імунітет від юрисдикції іноземних судів, навіть у випадках серйозних порушень МПП. Суд також вирішив, що не існує винятків із правила суверенного імунітету для випадків воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Це означає, що Німеччина не може бути притягнута до відповідальності в судах Італії за злочини, вчинені під час Другої світової війни. Суд зобов'язав Італію визнати і виконати принцип суверенного імунітету та скасувати всі національні рішення, що суперечать цьому принципу.

Це рішення викликало чимало спорів серед науковців міжнародників. Вони зазначають, що Сеульський суд може позбавити Японію суверенного імунітету навіть після рішення МС ООН. Обґрунтування ґрунтується на фундаментальній різниці між справами Японія-Корея та Німеччина-Італія. Під час Другої світової війни Німеччина та Італія були суверенними державами, тоді як Корея перебувала під японським колоніальним правлінням. А тому японські злочини проти корейських жінок не є злочинами, які держава вчиняє проти іноземних громадян, оскільки корейського суверенітету ще не існувало; ці жінки на той час були підданими імперської Японії. На думку правознавців це може додати нового виміру характеру «суверенітету» Японії щодо Кореї. З огляду на цю різницю в контексті, та враховуючи хвилю критики з боку вчених-юристів щодо рішення, яке з'явилося з 2012 р., МС ООН має шанс узгодити свою позицію щодо суверенного імунітету з реаліями колоніального правління та воєнних злочинів [19].

Висновки. Відшкодування шкоди завданої воєнними злочинами є важливим та невід'ємним процесом завершення збройних конфліктів та притягнення до кримінальної (міжнародної кримінальної) відповідальності винних осіб.

Правовою підставою для виплат компенсацій є положення ст. 91 Додаткового протоколу 1, ст. 75 РС, а також спільні положення ЖК (ЖК I – ст. 51; ЖК II – ст. 52; ЖК III – ст. 131; ЖК IV – ст. 148) де передбачено, що жодній стороні, яка бере участь у збройному конфлікті не дозволяється звільнити себе чи іншу сторону від відповідальності за порушення, наведені в Конвенціях.

Кожна держава вибудовує власні механізми відшкодування шкоди завданої вчинення воєнних злочинів за результатами прийняття відповідних рішень як міжнародними судовими інституціями, так і за результатами рішень органів державної влади чи суду окремих держав.

Утім при розробленні механізму майбутніх компенсаційних виплат за вчинення воєнних злочинів представниками рф необхідно враховувати принцип юрисдикційного суверенітету, який значно ускладнює в окремих випадках реалізацію відшкодування такої шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Trust Fund for victims. URL: <https://www.trustfundforvictims.org/en/about/vision>.
2. Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Germain Katanga. International Criminal Court (ICC), The Prosecutor v. Germain Katanga, Case №. ICC-01/04-01/07, Judgment pursuant to article 74 of the Statute, 7 March 2014. URL: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_04025.PDF.
3. Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute ICC-01/04-01/07-3728-tENG 24 March 2017 / Trial Chamber II / Decision Case: The Prosecutor v. Germain Katanga. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/07-3728-teng>.
4. Symbolic Ceremony Marks End of ICC-Ordered Reparations for Victims in the case of The Prosecutor v. Germain Katanga in the Democratic Republic of Congo. URL: <https://www.trustfundforvictims.org/index.php/en/news/symbolic-ceremony-marks-end-icc-ordered-reparations-victims-case-prosecutor-v-germain-katanga>.
5. Ministry of Defence paid nearly £22 million in Iraq War compensation claims. 13 June 2017. URL: <https://www.itv.com/news/2017-06-13/ministry-of-defence-paid-nearly-22-million-in-iraq-war-compensation-claims>.
6. UK Ministry of Defence agrees to compensate Iraqi torture victims. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2008/07/uk-ministry-defence-agrees-compensate-iraqi-torture-victims-20080714/>.

7. Al-Jedda v United Kingdom [2011] ECHR 1092 (7 July 2011) Al-Skeini & Ors v United Kingdom [2011] ECHR 1093 (7 July 2011). URL: <https://www.hrw.org/news/2011/07/07/uk-landmark-ruling-iraq-case>.
8. Former US soldier guilty of rape found hanged. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2014/2/19/former-us-soldier-guilty-of-rape-found-hanged>.
9. U.S. v. Green, CASE NO.: 5:06-CR-00019-TBR [Casetext Search + Citor]. URL: <https://casetext.com/case/us-v-green-15>.
10. Hasan NUHANOVIC against THE STATE OF THE NETHERLAND. SCOURT OF APPEAL IN THE HAGUE. Civil Law Section. Case number : 200.020.174/01 Case-/cause-list number District Court : 265618/ HA ZA 06-1672/ Ruling of 5 July 2011. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/hasan-nuhanovic-v-netherlands-ruling-5-july-2011>.
11. Iraq Law No. 8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2021/en/124274>.
12. Звіт Конгресу за 2023 рік щодо розділу 5 Закону Елі Візеля про запобігання геноциду та звірствам 2018 року (P.L. 115–441) [зі змінами] 2 серпня 2023 р. URL: <https://www.state.gov/2023-report-to-congress-on-section-5-of-the-elie-wiesel-genocide-and-atrocities-prevention-act-of-2018-p-l-115-441-as-amended/>.
13. The Legacy of Lundin, Petronas and OMV in Block 5A, Sudan 1997–2003. URL: https://www.ecosonline.org/reports/2010/UNPAID_DEBT_fullreportweb.pdf.
14. Lag (1980:307) om skyldighet för utländska kärkeande att ställa säkerhet för rättegångskostnader/ Justitiedepartementet DÅ. 1980-05-08/ SFS 1980:307 i lydelse enligt SFS 2016:992. URL: <https://lagen.nu/1980:307>.
15. Special Report: Analysis of the Court’s decision to separate the claims and what this means for the victims. URL: <https://crd.org/2023/11/28/special-report-analysis-of-the-courts-decision-to-separate-the-claims-and-what-this-means-for-the-victims/>.
16. United Nations Convention on jurisdictional immunities of states and their property. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2004/12/20041202%2003-50%20PM/CH_III_13p.pdf.
17. *Hee Nam Yoo v. Japan* (Seoul Central District Court Jan. 1, 2021); Columbia Law School, «Lawsuits brought against Japan by former Korean ‘Comfort Women,» Columbia Law School Center for Korean Legal Studies, last modified 2021, accessed March 3, 2021. URL: <https://kls.law.columbia.edu/content/lawsuits-brought-against-japan-former-korean-comfort-women>.
18. International Court of Justice. Judgment in the case «Germany v. Italy» (Jurisdictional Immunities of the State) of 3 February 2012. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-BI.pdf> (дата звернення: 25.05.2024).
19. Mrinalini Sisodia Wadhwa. Current Events / Resolution for WWII ‘Comfort Women’: Korea, Japan, and the International Court of Justice. *Columbia Undergraduate Law Review*. March 17, 2021. URL: <https://www.culawreview.org/journal/resolution-for-wwii-comfort-women-korea-japan-and-the-international-court-of-justice>.